

Ганна ЛИПКІВСЬКА

“КАРТОТЕКА”: НАЗАД У МАЙБУТНЄ

У професійному середовищі існує, як правило, дещо поблажливе ставлення до аматорства. І дарма. Театр, який існує поза межами виробничих графіків, застиглих фахових традицій та регламентацій іззовні, часто значно вільніший, розкутіший, безпосередніший і, зрештою, радісніший у своєму творчому висловленні. “Цього не може бути, бо не може бути ніколи,” – виголошують вирок високочолі “профі”. Аматори ж – спокійно роблять своє, оскільки просто не знають, що це неможливо.

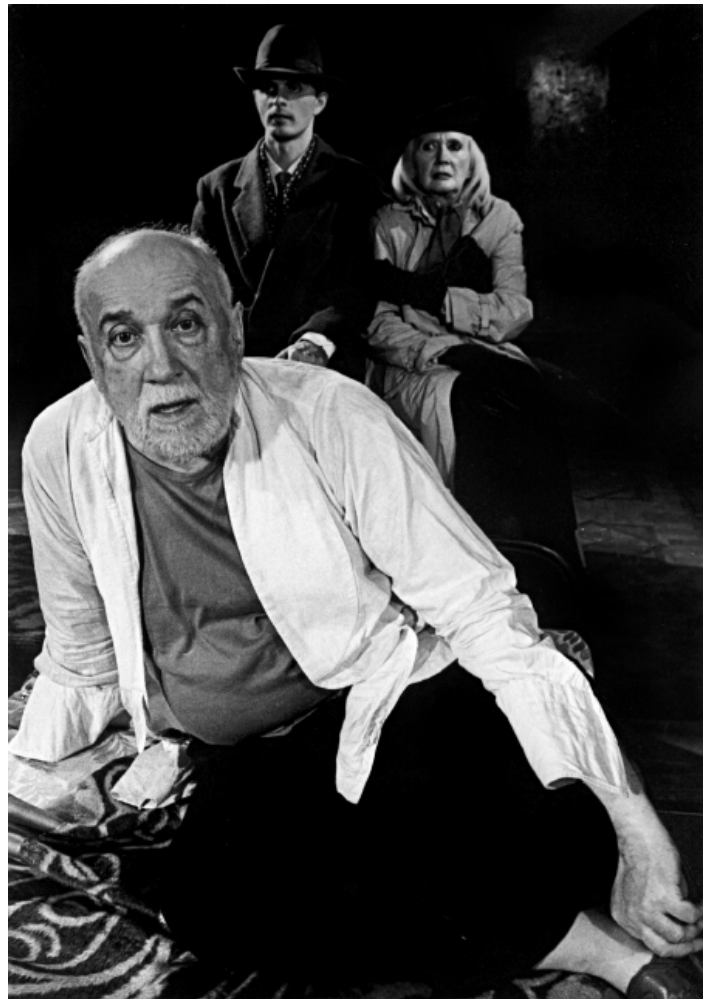
Не лише на крихітній сцені Будинку Вчителя, а й у театральному контексті Львова належне їй місце посіла вистава Польського народного театру “Картотека” за п’єсою Тадеуша Ружевича. Задумана вона була Збігневом Хшановським ще 20 років тому, але з’явиться їй тоді не судилось через відомі події у Польщі* (з тих самих причин, до речі, був знищений і легендарний “Стійкий принц” П. Кальдерона у Київському Молодіжному театрі – лише тому, що виконавець головної ролі Г. Гладій та режисер М. Нестантинер уголос задекларували використання під час репетицій методик поляка Єжи Гротовського...).

Тож сьогоднішня прем’єра львівської “Картотеки” є, так би мовити, “спогадом у квадраті”: сповідальна ревізія на кону життя Героя (Збігнев Хшановський), ніби подвоюється особистою ностальгією виконавця – як актора, режисера і, власне, людини, за “Картотекою” тодішньою, і, певне, тодішнім собою...

Важко (втім, і непотрібно) прискіпливо зіставляти нинішні й тодішні сценічні подробиці, рішення, деталі оформлення. Важливо інше – те, як на великому ліжку, наче на “пароплаві часу”, Герой здійснює подорож у світ минулого, і в цій подорожі-спогаді “ретро” саме і є основним стильо- й змістотворчим принципом. Де навколо – розрізнені старі (не старовинні!) меблі (щоправда, інтер’єр небагатих інтелігентних осель і сьогодні почасти виглядає саме так), наче вкриті затишним пилом обжитості; букети засушених та штучних квітів, книжки, фотографії різних часів, пошарпаний бюст Міцкевича на піаніно, звуки танго “Втомлене сонце...” І відчайдушно – ніби заклинання – знов і знов звучить з уст Героя: “Це приватне помешкання! Це приватне помешкання !!!”

Та марно. Простір заповнюється спогадами, які тут – матеріальні. Ніби “ілюструючи” собою відомий ідіома-

тичний вираз про “скелет у шафі”, з численних шаф виходять нові й нові постаті з минулого Героя – його Мати (Лідія Хшановська-Ілку), Батько (Віктор Лафарович), Приятель з дитинства (Казимир Косидор), Вчитель (Януш Тиссон)... Блискуча сценографічна вигадка: ніколи не знаєш, за якими саме дверцятами приховано такий “коридор” в інший, непобутовий простір. А у фінальному поклоні актори загуляють свої обличчя... власними ж фотографіями, ніби “переходячи”, таким чином, із часу теперішнього у

Збігнев Хшановський, Лідія Хшановська-Ілку та Віктор Лафарович у виставі “Картотека” Т. Ружевича, режисер Збігнев Хшановський, Польський народний театр, 2002 р. (Львів), світлина Олексія Іутіна.

вже здійснене, зафіксоване й відокремлене від людей їхнє минуле. Що ж до Героя-Хшановського це є минуле в квадраті, в кубі, й далі скрізь...

У дивному сплетінні минулого й сьогодні, правдоподібності й підкреслено театралізованої умовності (причому, Пан з проділом (Андрій Бовшик), елегантний, у білій маринарці, виявляється... собакою, котрого нав’язливо пропонують купити Героєві) – доленосні хвилини й цілковиті дрібниці уже цілком зрівняно у правах. Тож

* *Йдеться про 1981 р., початок діяльності у Польщі руху “Солідарність” (прим.ред.)*

замітку зі старої газети про муху, виловлену з кухля з пивом, Герой та його внутрішнє “я” – Хор старих на кшталт античного (дивне триголове створіння, чий гутаперчеві лялькові пики навдивовижу подібні до самого протагоніста, а ляльководом тут – Валерій Бортяков) коментують та переживають бурхливо, наче щось найважливіше – а насправді важливі моменти, навпаки, сприймаються й розігруються притамовано, дещо відсторонено... Бо, зрештою, з плином часу складається інша ієрархія: те, що здавалося принциповим, здрибнюється, незначущі ж подробиці чомусь виходять на перший план, заступаючи собою решту... Багато різного було і є в житті Героя, але на прості запитання Журналістки (Наталія Ступко) щодо нього самого, його поглядів та принципів, той дещо зняковіло, проте з видимим полегшенням знову й знову відповідає: “Не знаю... Не знаю...”

А ргоро: надзвичайно дотепно придумано саму постать інтерв’юерки – вона сидить поміж глядачів і періодично вискакує за двері, коли гучно, на весь зал дзвонить її мобільний; чергового ж разу – починає розмовляти просто посеред дії, глядачі вже ладні ледь її не побити, та раптом вона виходить на сцену і виявляється дійовою особою. Типову для сьогоднішніх театральних залів ситуацію перетворено на художній жест дещо іронічного характеру.

...Ось і виринуло нарешті ключове слово: “іронія”. Те, що якраз і рятує від надмірної заглибленості у власні переживання, рефлексії та ностальгію. Бо життя не можна сприймати надто серйозно – інакше ризикуєш так і не відчути як слід його смаку. Цей секрет Збігнєв Хшановський як актор і режисер знає дуже добре – тож і з’являється на обличчі його Героя щасливо-замріяна посмішка у найсерйозніші хвилини, тож і виголошує він перед дзеркалом палку промову під фонограму – і з кожним новим повтором пафос чимдалі зростає, аж доки сам персонаж не починає ледь не вголос сміятись з себе разом із публікою, котра сміється вже давно...

Актори львівської “Картотеки” – люди здебільшого зрілі, досвідчені, й від того їхня вистава мимоволі сприймається як певний “урок виживання”.

Так само мимоволі перекидаєш “місток” – і чуєш схожі слова (нехай іншою мовою) з вуст тих, хто ще тільки вступає у доросле життя.

...”Усі глави держав і штабів дозволили мені... лежати й дивитися в стелю”, – повідомляє молодий хлопець, демонстративно і з неабияким задоволенням укладаючись зручніше серед розкиданих на підлозі старих газет. І його безтурботності, звичайно, заздриш – нормальною заздрістю людини знову-таки дорослої. Як заздриш взагалі їм усім – тим, які з’являються і зникають, кричать, дудонять у дудки, вигукують гасла й подеколи зняковіло мовчать, коротше – грають ту ж “Картотеку” Ружеви́ча в Студентському театрі Національного університету “Києво-Могилянська Академія”, “LUDUS” котрим опікується Київський Експериментальний театр.

І якщо у Львові, відроджуючи “Картотеку”, апелюють до колізій із власних біографій, то у Києві студенти-актори прийняли на себе тягар як долі своїх театральних учителів,

так і взагалі одного з найзнаменніших київських театральних мифів останніх десятиліть.

У “Картотеці” 2000 р. у режисерському вирішенні Анатолія Петрова, де студентам-акторам були одночасно дані і жорсткий малюнок, і вільний простір для його освоєння, помітні риси абсолютно культової колись “Археології” – вистави 1989 р. так само культового режисера Валерія Більченка за однойменною п’єсою Олексія Шипенка. Причому справа не тільки і не стільки в буквальних постановочних цитатах, як у загальному настрої та відчутті.

Улюблена нами “Археологія” являла собою світ людей, котрі – за власним вибором чи внаслідок певних обставин – існували поза соціальними структурами і регламентаціями. Світ дивних, з погляду обивателя – майже ні про що розмов, які виникали невідомо звідки й ішли в нікуди. Світ незавершеностей і необов’язковостей. Нарешті, світ, занесений піском і старими газетами, де від минулого (читай – від Життя) зосталася лише кіноплівка, на якій уже нічого не відчитати.

Але раптом за зірваними зі стіни газетами починали бігати різнокольорові лампочки, і герої, розмірковуючи про американських астронавтів (“Та прогулянка дорого їм обійшлася: щось вони там збагнули, там, коли важили вшестеро менше...”), самі починали гратися у висадку на Місяць – радісно, завмираючи, немовби “в рапіді”: “Ключ на старт! – Я на трапі! – Зрозумів тебе!”

У київській “Картотеці” так само зривали зі стіни газети, і під ними виявлялися ті ж лампочки, а ще – намальовані на білій стіні смішні й безглузді величезні квіти. І герої мовчки танцювали – як і в “Археології”, де в білому вальсі у фіналі сходилися всі, вишукано-прекрасні й уже відокремлені від нас якимсь невидимим бар’єром.

“Археологія”, яка ледь не щоразу загрожувала виявитися останньою (“Пожежники закривають!” – і ціла юрба “фанів” мчала на малу сцену Молодого театру), залишилася в пам’яті спектаклем-прощанням – режисера, акторів, глядачів – із самими собою, майже незнайомими, із власними ілюзіями, з дитинством, причому, скоріше, навіть просто зі спогадами про нього. Своєрідним маніфестом втраченого покоління “вісімдесятників”, маніфестом нероблення – для тих часів, коли не робити було чесніше.

Коло часу здійснило оберт, і нині і двадцяти-, і шістдесятилітні зіграли в п’єсі Ружеви́ча, по суті, про те ж саме – про себе, занадто дорослих у дитинстві і занадто дітей для дорослого життя.

П’єса “Картотека” – матеріал, що неминуче спонукає до цього.

Тому й удалося незбагненим чином відтворити нині ту щемливу тугу – з року 1981... 89... та різних інших років (у кожного ж бо дати свої), яку, слідом за поетом, хочеться пишномовно обізвати “ностальгією за теперішнім”.

А ще хочеться, нарешті, жити просто сьогодні – аби туга за “вчора” була такою ж чистою і прозорою, як у цих двох таких різних і таких по-доброму схожих одна на одну виставах.